

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

Késsás vagy Kéffás?

Öröklődő szövegromlás legrégebb csíziónkban

1. A 15–16. századból több kézirásos, majd nyomtatott magyar nyelvű csízió maradt ránk. A két legkorábbi kézirásos emlék egyike eredetileg a Peer-kódexbe volt kötve, de kivették onnan¹, s ma külön nyelvmemlékként őrzik az Országos Széchenyi Könyvtárban MNy 13. jelzet alatt: az egyszerűség kedvéért a Peer-kódex csízíója néven említhetjük. Mivel akkoriban ezt ítélték a legkorábbi csíziónak, a kéziratból a csízió szövegét Versbe szedett naptár címmel kiadta SZILÁDY ÁRON a Régi Magyar Költők Tára I. kötetében (1877: 223–224, 381).

A kiadott – nem betűhív – szöveg f e b r u á r hónapra vonatkozó része a következő:

Bri, Már, Blazus, Ág, Dor, Februs
Ab, Kolozsként jár Bálint
Juli nyilon veté Péter Mátyást
Apastallá tevé *Kéffást*

Mint látjuk, ez a csízió is a verses naptáraktól megszokott eljárást követi, bizonyos szentek ünnepére az illető szent nevével vagy annak rövidítésével utal. Az első sorban benne maradt a feltehető latin eredetiből a hónap latin neve (*februs*) is. A versszak második felében három szent nevére történik utalás: Julianna (február 16.), Üszögös Szent Péter (február 22.) és Mátyás apostol (február 24.) ünnepére. A versszaknak ez a fele szöveggént inkább megállja a helyét, mint a szinte csak rövidítéseket tartalmazó első része: arra történik benne utalás, hogy a Biblia szerint (ApCsel 1, 15–26) Mátyás apostol Jézus feltámadása után került a tanítványok közül a tizenkét tagú testületbe a Júdás halála által megüresedett helyre. Személyét sorsvetéssel (a korabeli szokás szerint nyílhúzással) jelölték ki a másik jelölttel, Józseffel (más néven: Barsabbás) szemben: Péter így egészítette ki az apostolok csapatát. A következő sorban viszont már némi értelmezési problémába akadunk, ennek feltehetően másolási hiba a forrása.² Azt várnánk ugyanis, hogy az utolsó mondatnak *Kéffás*

¹ A kódexről a 19. században készültek kéziratos másolatok, ezek alapján megállapítható, hogy a két részt a köteteknek a Nemzeti Múzeumba való kerülése (1852) előtt választották szét. Ekkoriban a kézirat tulajdonosa Jankovich Miklós volt, akit feltehetően az vezérelt, hogy kódexgyűjteménye a két rész különkötésével szám szerint gyarapodott (vö. <http://nyelvmemlekek.oszk.hu/adatlap/peerkodex> – 2019. 11. 09.).

² Inkább másolóval állhatunk szemben, erre utal, hogy – mint HEINRICH későbbi betűhív kiadásából látható (1880: 141–142) – a szöveg nem követi a feltehető eredeti strófászerkezetet, de az ünnepnapok esetében is olyan hibákat követ el, amelyek másolásra utalnak (pl. két szóba írja a *karácsony*-t: *cara cjonol*).

nem a tárgya, hanem az alanya, hiszen *Kéfas Péter*-nek az arámi neve. *Péter* apostol neve ugyanis valójában *Simon* volt (Jn 1, 42), eredeti neve helyett Jézus adta neki a *Kéfas* nevet (*Kéfa* arámul 'szikla'), amelynek görög megfelelője a *Petrosz*, latinus formában *Petrus*.³ Vagyis nem *Kéfast* tették apostollá nyilvetéssel, hanem *Kéfas*, azaz Péter tette így apostollá *Mátyást*. A tárgyeset ragja feltehetően az előző sor végi *Mátyást* alak analógiájára kerülhetett a *Kéfas* név végére, esetleg figyelmetlenségből a rímeltetés szándékával.

Hogy itt valóban a *Kéfas* alak állhatott az eredetiben, annak meglehetősen meggyőző bizonyítékát tárja eléünk az a másikkorai csíziónk, amit eleinte a Peer-kódexbelinél későbbinek tartottak, de időközben különféle bizonyítékok alapján már a legrégebbi magyar csíziónként tartanak számon.⁴ A Régi magyar költők tára 2. kötetében (1880: 367–368) SZILÁDY ezt is közli a 19. század végi helyesírással, a kiadásban az ominózus versszak így található:

Már, Balás, Ág, Dorotyánál,
Kolosként jár Bálint várnál.
Nyilon nyere Péter, Mátyás,
Apostollá tev é Kéffas.

Ez a szöveg tehát grammatikailag helyesebbnek tűnik az előzőnél, ugyanakkor viszont a *nyilon nyere* szókapcsolat igei komponensében valószínűbbnek tűnik a tárgyazsú *nyeré* olvasat. Nagyobb baj azonban, hogy SZILÁDY – s mint majd látni fogjuk, néhány későbbi kiadás gondozója is – pontatlanul olvassa a *Kéfas*, illetve *Kéffas* személynévi alakokat. Noha tartalmilag helyes formákról van szó, hiszen a szöveg kontextusa szerint *Péter*-ről, azaz arámi nevéen *Kéfas*-ról van szó, a paleográfiailag hű alak a Peer-kódex csízioja esetében *kesasth*, a ma már legrégebbinek tartott csíziónk esetében pedig *kessas*. A hiba forrása nyilván a korabeli *f* és *ś* jelölése közti hasonlóság, de ha jobban megvizsgáljuk a szövegeket, akkor egyértelműen látható, hogy az eredeti kéziratokban *f*-eket találunk.

Helyesen közli viszont a Peer-kódexbeli versrészletet HEINRICH GUSZTÁV, aki az Egyetemes Philológiai Közöny 4. kötetében (1880: 140–145, 246–253) ír a magyar csíziónkról. Nem tűnik viszont fel neki a feltehetően másolási hibából fakadó elírás, sem pedig SZILÁDY eltérő olvasata. A Peer-kódex csízioja szerinte „kétségtelenül a legrégebb magyar cisio” (140). Ez az állítása azzal magyarázható, hogy noha tudja, hogy a Peer-kódex 16. századi kézirat, s elvileg létezhet egy korábbi verses naptár is, azt a szöveget nem ismeri.⁵ HEINRICH tanulmányában a kérdéses szövegrész a következő (most már csak a versszak második felét közlöm):

³ A névadás magyarázata Máté evangéliuma szerint (16, 18–19) az, hogy Jézus Péterre mint kösziklára szándékozott alapozni leendő anyaszentegyházát, hogy annak semmilyen – társadalmi – vihar se ártasson.

⁴ Ennek a megnevezése a szakirodalomban nem egységes. SZILÁDY (1880: 367–368) ezt is Versbe szedett naptár címmel közli, akárcsak a Peer-kódex csízioját, JAKAB ELEK (1881: 37–41) Nagy-Enyedi Töredékként említi, MELEGDI JÁNOS (1918: 136) a 15. század második feléből való, legrégebb magyar csíziónak nevezi, SZENTIÓBINÁL (1918: 184) az Akadémiai kódex csízioja nevet találjuk, míg HORVÁTH CYRILLNÉL (1921: 465) a Thuróczi-Kódex csízioja elnevezést.

⁵ „Toldy F. szerint egy 1462-ik évi deák codexben (az Akademia könyvtárában) foglaltatik egy magyar cisio. De e codexet mindeddig nem sikerült megtalálni” (HEINRICH 1880: 247).

Juli nylon wethe peter
mathyasth apastalla
teue *kesasth*

HEINRICH kicsivel később mégis észrevette az olvasati különbséget. Az EphK. ugyanazon (4.) kötetének egy későbbi füzetében Vegyesek címmel néhány megjegyzést fűz még a Peer-kódex csíziójának kiadásához, ebben jelzi, hogy a szöveg általa való közlése során elkerülte a figyelmét, hogy SZILÁDY ezt a csíziót már két évvel korábban kiadta az RMKT. 1. kötetében. Itt kitér néhány olvasati különbségre, köztük az általam jelzetre is: „Ezenkívül a következő helyeken olvasta [ti. SZILÁDY – F. T.] tévesen a szöveget: 10. sor *Kéfás* e. h. *késás*, mint az eredeti világosan írja; nem is találok sehol, hogy márczius 4-dikén Kaifás napja volna” (HEINRICH 1880: 287).

HEINRICH tehát a jelzett különbség ellenére határozottan a *Késás* olvasat mellett foglal állást a Peer-kódex adatát illetően, igaz, arra nem jön rá, hogy a *Késás* név itt *Péter*-t jelenti, s nem az alakilag ehhez hasonló *Kajafás*-t, akinek említését annyira nem is várnánk egy korabeli csízióban, hiszen nem keresztény szentről van szó, hanem egy zsidó főpapról. Mivel tehát itt a két szövegkiadás ellentétes álláspontot képvisel, fontosnak tartottam, hogy ellenőrizzem, SZILÁDY vagy HEINRICH olvasata-e a helyes. Ebben MADAS EDIT volt segítségemre, aki HAADER LEA közvetítése nyomán volt szíves ellenőrizni az eredetiben a szöveget. Szerinte is egyértelműen *Kesasth* olvasható, az *f* és az *f* jól megkülönböztethető. (Segítségét ezúton is köszönöm.)

Ami a másik csíziónk paleográfiailag hű olvasatát illeti, azt MELEGGDI-nél találjuk meg, aki A legrégebb magyar csízió című cikkében előbb tisztázza a két korai kéziratos csíziónk időbeli sorrendiségét, majd közli a betűhív szöveget is. MELEGGDI elveti HEINRICH véleményét, aki szerint a Peer-kódex csíziója a legrégebb magyar csízió. Mint fentebb is írtam, a Peer-kódex a 16. század első negyedéből való. A másik csíziót ugyanakkor – amelyet HEINRICH maga sosem látott, csak TOLDY FERENC megjegyzéséből tudott róla – többen is a 15. század második feléből valónak tartják (vö. ZOLNAI 1894: 26; JAKAB 1881: 37–41). Az ő véleményükhöz csatlakozik MELEGGDI is, aki különböző érvek (kötés, a betűk paleográfiai jellege stb.) alapján arra jut, hogy „kétségtelen, hogy e magyar csízió a XV. század második feléből való, régebb tehát a XVI. század elejéről való PeerCodex csíziójánál” (1918: 136).

JAKAB ELEK a kalendáriumokról szóló hosszabb tanulmányában ugyancsak közli legrégebb csíziónk szövegét (1881: 37–41). Noha szövegkiadása paleográfiailag nem hű, s – mint MELEGGDI is jelzi (1918: 135) – „tele van hibával”, az inkriminált *Késsás* alak tekintetében pontosabb SZILÁDY-nál:

Nylon nyere peter, matias, apostolla tewé
Kessas

A *Kessas* alakhoz ugyanakkor lábjegyzetben hozzáfűzi, hogy „e szó értelme előttem ismeretlen” (1881: 39), azaz ő sem jön rá a *Péter*-rel való összefüggésre.

A JAKAB-féle szövegközlés hibái miatt MELEGGDI szükségét érezte annak, hogy az eredetihez híven a szöveget újra közzétegye. Ezt meg is teszi tanulmányában (1918: 136), eszerint a vizsgált részben ez áll:

Nylon nyere peter matias apoftolla tewe
Keffas

Hogy itt valóban két *f* szerepel a *Keffas* alakban, arról magunk is meggyőződhetünk, ha elővesszük a Magyar nyelvemlékek című kiadványt (MOLNÁR–SIMON 1980: 114–117), amelyben szerepel a legrégebb magyar csízió is, s van a kötetben egy nem túl jó minőségű, de azért világosan olvasható fényképmásolat is az emlékről. Ebben is az látszik, hogy mind JAKAB, mind MELEGDI helyesen olvassa a *Keffas* alakot. Igaz ugyan, hogy az első *f* alsó harmadában látható egy apró vonás, de ez nem az *f* jele. Ha megnézünk a szövegben néhány valódi *f*-et tartalmazó szót (pl. *fab*⁶, *fordola*, *fenefsegben*), akkor világosan látható, hogy ezekben az *f* hosszú szára határozottan át van húzva a betű felső harmadánál. A *Keffas* alakban viszont *f* van, ott az első betűnél látszó alsó kis vonás csak valami tollhiba lehet, mindkét betű egyértelműen *f*-nek olvasandó.

MELEGDI a szöveg betűhű kiadása után kitér az egyes szavak, szótagok megfejtésére is (1918: 137–139). Ebben a részben is *keffas*-ként közli a vizsgált alakot, s ő sem ismeri fel az összefüggést *Péter* arámi nevével, de utal arra, hogy a Peer-kódex csíziójában az ennek megfelelő helyen *kéfast* alak szerepel. Ebben a vonatkozásban viszont nem elég körültekintő, hiszen beéri SZILÁDY 1878 szövegverziójával, s nem tud HEINRICH 1880 paleográfai pontosság kiadásáról. De látszik, hogy valamelyest foglalkoztatja a különbség kérdése, mert megemlíti még, hogy az 1592-ből datálható Debreceni csízióban az inkriminált sor így szerepel:

no nem ba nom mert Pe ter Ma tyast *kesa za*

Hogy itt pontosan milyen kiadásra gondol, azt nem lehet tudni. SZABÓ KÁROLY Régi magyar könyvtár című kiadványa ugyan 251. szám alatt (1879: 125) említi egy ilyen csíziót,⁷ ám HEINRICH a magyar csíziókról írott tanulmányának egy lábjegyzetében azt írja, hogy noha ennek az Akadémia könyvtárában kellene lennie, „eddig nem sikerült megtalálni” (1880: 250). Hogy MELEGDI, akinek a tanulmánya csaknem 40 évvel később született, mint HEINRICHÉ, valóban ebből a kiadásból idézett-e, nem tudhatjuk. Ugyanakkor HEINRICH állítása szerint „e cisio [...] azonos a Székely István-féle 1538 előtt [...] megjelent krakkói kalendáriumnak cisijával”⁸ (1880: 251). Ez utóbbit HEINRICH a legrégebb csíziók között rögtön a két kézírásos emlék után említi, s megállapítja, hogy ez „a legrégebb magyar naptár, mely nyomtatásban megjelent” (1880: 247). Ez is tartalmaz egy csíziót. „Ennek közlését Székely az előszóban külön is hangsúlyozza: »*kibe* (ti. a naptárba), *ennek* (ti. a naptári résznek) *felette becsináltam a magyar Cisiot, hogy könyv nélkül is az ünnepeket megvethetnék*»” (HEINRICH i. h.). HEINRICH ezt a csíziót is bemutatja, s ennek február havára szóló szövege a következő:

⁶ *Szent Fábán* névének rövidítése.

⁷ Teljes címe Szabó nyomán: *Cisio Magyar nyeluen rent (!) szerint napoknak meg számlálásáról igazan rendelttetet. Adattott ez melle az világ teremtesetől foguan való röuid Chronica (fámetszet, Magyarország czimere). Debrecenben, 1592.*

⁸ Ezt HEINRICH azért tudja megállapítani, mert TOLDY FERENC közzétette ennek a csíziónak a szövegét is (vö. HEINRICH 1880: 250).

II. Bőjtelő hó. Bre Mar Balás Ag Dorottyánál Kolost
adta Bálintnak, no nem bánom, mert Péter Mátyást *késaza*.

Láthatjuk tehát, hogy a két szöveg gyakorlatilag azonos, s a *késázá* alak már Székely 1538 előttinek tartott csíziójában is megtalálható. Ha MELEGDI valóban egy 1592. évi debreceni kiadásból idéz, akkor az feltehetőleg ennek nyomán született, annyi különbséggel, hogy ez utóbbiban a *kesa za* alak külön van írva, de ugyanez igaz a *ba nom*, a *Pe ter* és a *Ma tyast* szóalakokra is (már legalábbis, ha MELEGDI hüen közli az eredeti szöveget). Az azonban kétségtelen, hogy mindkét esetben egy igének látszó *késázá* alakkal van dolgunk. Hogy ennek mi lehet a jelentése, azzal sem HEINRICH, sem MELEGDI nem foglalkozik.

Feltehető azonban, hogy nem volt ilyen ige: Székely – s az ő nyomán követői – valószínűleg nem értették a mintájukul szolgáló kéziratcsízió *késás*/*késás*t szóalakját, s ezt változtatták *késáz*-ra. Hogy a szöveg, amelyből dolgoztak, az általunk is ismert Peer-kódexből származó csízió volt-e, vagy a ma legrégebbinek tartott változat, azt nem tudhatjuk. Könnyen meglehet az is, hogy Székely egy harmadik, de ezekhez hasonló szöveget használt.

Akár ezek egyikét használta azonban, akár valamely más szöveget, annyi meglehetősen valószínűnek látszik, hogy már a kéziratban fennmaradt emlékeknek is lehetett egy előképük, amelynek a másolatai a fennmaradt kéziratcsíziók. Gyanítható ugyanis, hogy létezett egy – ma nem ismert – „ős-csízió”, amelyben még *Kéfás* alak állhatott a februárra vonatkozó szakasz végén, hiszen tartalmilag ez illik a szövegbe. Ebben az esetben a szöveg egyik másolója ellenkezőleg tévedett, mint amit megszoktunk: nem az *f*-t olvasta *f*-nek, hanem ellenkezőleg, az *f*-et *f*-nek. Ebben szerepet játszhatott az is, hogy a *Kéfás* név mint *Péter* arámi neve, feltehetőleg nem volt elég ismert. Ugyanakkor használatban volt ebben a korban nyelvünkben a ’viaskodás, harc, ill. veszekedés, lázadás’ jelentésű *késá* főnév, melynek számos származéka is létezett, köztük a *késás* ’lázdó, seditiosus’ főnév is, vö. MünchK. 52rb7:

Vala ke ki mōdatic uala bazabafnac ki a *kéfafockal* foğatatot vala meg
ki a *kefaban* gilkoŋfogot toğuala – Erat autem qui dicebatur Barabbas,
qui cum seditiosis erat vinctus, qui in seditione fecerat homicidium.

A TESz. (2: 466) bizonytalan eredetűnek tartja a *késá* főnevet, egy talán finnugor eredetű **kés-* ~ **kis-* igető deverbális nomenképzős származékának. A TESz. és a NySz. (2: 252–253) szócikkei alapján látható, hogy számos további származékszóban is élt ez a szó nyelvünkben (néha *i-ző* formában is), pl. *késáság* ’lázdás, seditio’ (MünchK. 82vb19), *kísál* ’küzd, harcol’ (JókK. 12), *kísálás* ’küzdelem, harc’ (JókK. 50), *késálkodik* ’küzd, harcol; vitatkozik’ (JordK. 742), *késálkodás* ’küzdelem, harc’ (GuaryK. 28).⁹

Könnyen előfordulhat tehát, hogy ha létezett egy (vagy több) latinból fordított „ős-csízió”, amelyben *Péter* neveként *Kéfás* állt a szövegben, az azt nem ismerő korabeli másoló a ’lázdó’ jelentésű *késás* szóval vagy a szócsalád valamely más tagjával kapcsolta össze, és átírta a *Kéfás* szót *Késás*-ra. Természetesen az is lehet, hogy egyszerűen csak másolási hiba történt. Ugyanakkor látható, hogy ez a hiba némi variációval szövegről szövegre öröklődik. Ez arra utal, hogy – mint régi csízióink több vizsgálója (HEINRICH

⁹ Ezek gyakran belső viaskodásra, vívódásra vonatkoznak, vö. pl. JordK. 742: Mykoron *keesalkodneek* erről ennen magaban : quum apud se *haesitaret* (NySz. 2: 251).

és MELEGGDI) is állítja¹⁰ – ezeknek nem csekély közük volt egymáshoz. Ugyanakkor, hogy az alapszövegen túlmenően egy ilyen hiba is tovább tud örökítődni, sőt variálódni, az némiképp abba az irányba mutat, hogy a szövegek lejegyzői talán tényleg asszociálhattak a *késa* szócsaládjára, s az abba tartozó *késás*, *késál* szóalakokra is.

A két korai csíziónak vannak későbbi kiadásai is. A Régi magyar költők tára 1. kötetének 2. kiadásában (1921), melyet HORVÁTH CYRILL gondozott, ismét visszatér a *Keffás* (legrégebb csíziónk), illetve *Kefást* (PeerK.) alak (1921: 459, ill. 464), annak ellenére, hogy HEINRICH, illetve MELEGGDI időközben határozottan jelezték, hogy a két szövegben *Keffás*, illetve *Kefást* olvasható. HORVÁTH tehát feltehetően nem ismeri a két idézett tanulmányt (vagy ignorálja őket), s – vélhetően SZILÁDY szövegkiadásait használva – továbbörökíti azok tévedéseit.

Légrégebb csíziónk *Keffás* alakját viszont HORVÁTH *Kéfás*nak olvassa, s egy ehhez fűzött jegyzetben (1921: 461–462) hivatkozik a bibliai történetre is: „V.ö. Apost. Csel. I. 23–26”. Ez a bibliai részlet viszont Mátyás apostollá választásáról szól, nem Simon „átkereszteléséről”, ezért ebből nem dönthető el biztosan, hogy HORVÁTH itt csak a nyílhúzásos sorsolásra utal, vagy arra is, hogy rájött, hogy itt a *Kéfás* alak volna a helyes, mert *Péter*-re vonatkozik a szöveg vizsgált szava. Az azonban kétségtelen, hogy ettől még a szövegeket illetett volna paleográfaiilag hüen, *s*-ező alakokkal közölnie.

A légrégebb magyar csíziónk egyik legújabb kiadása (JANKOVICS – KÖSZEGHY – SZENTMÁRTONI SZABÓ 2000) követi ezt a hagyományt, itt is a helytelen *Keffás* formát találjuk (2000: 14), azonban jegyzetben már utalnak arra, hogy a név valójában *Péter*-t takarja: „Keffás (Kéfás) = Péter, vö. Ap. Csel. 1, 23–26¹¹” (2000: 16).

2. Összefoglalva az eddigieket elmondhatjuk, hogy légrégebbnek tartott kézirásos csíziónk *Késás*, illetve *Késást* alakjai feltehetően másolási hibára vezethetők vissza egy valószínűsíthető korábbi *Kéfás* alak helyett, amely a szövegben Péter apostolra vonatkozhatott. Ha ez valóban így van, akkor léteznie kellett egy korábbi szövegnek, amelynek szövegromlását találjuk az *s*-ező alakokban, sőt a Székely-féle kalendárium csíziónszövegének egyedi képzésű *késázá* szavában is. Úgy tűnik tehát, hogy a szövegromlás – kis eltérésekkel – öröklődött, mint ahogy a nyomtatványok is továbbvitték, és egymásnak átörökítették (talán az akkoriban még élő *késál*(*kodik*) ’küzd, viaskodik’ ige szócsaládjára is asszociálva). Mindez – a korábbi vélemények (HEINRICH 1880) mellett – tovább erősítheti azt az álláspontot, hogy egyes csíziónk szerzői korábbi csíziónk felhasználásával készítették saját munkáikat.

A Régi magyar költők tára 1. (SZILÁDY 1877 és 1880) és 2. (HORVÁTH 1921) kiadásában valamint a Régi magyar irodalmi szöveggyűjteményben (JANKOVICS – KÖSZEGHY – SZENTMÁRTONI SZABÓ 2000) egy fordított irányú szövegromlással van dolgunk: a kiadók a betűhű közlés helyett egyfajta értelmi közlést preferáltak (legalábbis ezen szóalakok esetében), s a paleográfaiilag helyes *s*-ező formák helyett a *Keffás*, illetve *Kefást* alakot közölték.

Kulcsszók: kódexek, verses naptárak, szövegromlás.

¹⁰ HORVÁTH CYRILL (1921: 465) is arra jut a Peer-kódex csíziónjának és az általa a Thuróczi-kódex csíziónjának nevezett légrégebb csíziónk összehasonlítása nyomán, hogy a Peer-csíziónból származó „rímes részek szóról-szóra, vagy némileg módosítva a ThurócziC csíziónjában szintén megtalálhatók. Mi több, a két csíziónak egyéb részei között is akad néhány, mely arra vall, hogy a két szöveget atyafiságos kötelékek fűzik egymáshoz”.

¹¹ Mint fentebb is jeleztem, ez a részlet csak Mátyás megválasztására vonatkozik. A *Kéfás* = *Péter* azonosításra nem ez a részlet alkalmas, hanem a fentebb is jelzett Jn 1, 42.

Hivatkozott irodalom

- HEINRICH GUSZTÁV 1879. A „cisio-Janus” történetéhez. *Egyetemes Philologiai Közlöny* 3: 537–554.
- HEINRICH GUSZTÁV 1880a. A magyar csíziók. *Egyetemes Philologiai Közlöny* 4: 140–145, 246–253.
- HEINRICH GUSZTÁV 1880b. A Peer-Codexbeli cisiohoz. *Egyetemes Philologiai Közlöny* 4: 287–288.
- HORVÁTH CYRILL 1921. Verses csízió. In: Középkori magyar verseink. *Régi magyar költők tára*. 2. kiadás. 1: 459–468.
- JAKAB ELEK 1881. A kalendáriumokról, történelmi és politikai tekintetben. *Értekezések a történettudományok köréből* 9/4: 3–66.
- JANKOVICS PÉTER – KÖSZEGHY PÉTER – SZENTMÁRTONI SZABÓ GÉZA szerk. 2000. *Régi magyar irodalmi szöveggyűjtemény II. A 16. század magyar nyelvű világi irodalma*. Balassi Kiadó, Budapest.
- MELEGDI JÁNOS 1918. A legrégebb magyar csízió. *Magyar Nyelv* 14: 133–139.
- MOLNÁR JÓZSEF – SIMON GYÖRGYI 1980. *Magyar nyelvmélekek*. 3. kiadás. Tankönyvkiadó, Budapest.
- NySz. = *Magyar nyelvtörténeti szótár* 1–3. Szerk. SZARVAS GÁBOR – SIMONYI ZSIGMOND. Hornyánszky Viktor kiadása, Budapest, 1890–1893.
- SÁNDOR KLÁRA 1993. A Marsigli-féle székely rovásnaptár és más 15. századi kalendáriumok. In: BÉKÉSI IMRE – JANKOVICS JÓZSEF – KÓSA LÁSZLÓ – NYERGES JUDIT szerk., *Régi és új peregrináció – Magyarok külföldön, külföldiek Magyarországon* 1–3. Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság – Scriptum Kft., Budapest–Szeged. 1: 322–331.
- SZABÓ KÁROLY 1879. *Régi magyar könyvtár. Az 1531–1711. megjelent magyar nyomtatványok könyvészeti kézikönyve*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.
- SZENTJÓBI SÁNDOR 1918. A legrégebb magyar csízió. *Magyar Nyelv* 14: 184–187.
- SZILÁDY ÁRON 1877. Középkori magyar költői maradványok. LXXI. Versbe szedett naptár. *Régi magyar költők tára*. 1. kötet 223–224., 381.
- SZILÁDY ÁRON 1880. XVI. századbéli magyar költők művei. IV. Versbe szedett naptár. In: Uő közlése, *Régi magyar költők tára* 2. A M. T. Akadémia Könyvkiadó-hivatala, Budapest. 367–368, 487–488.
- TESz. = *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára* 1–3. Főszerk. BENKŐ LORÁND. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967–1976.
- ZOLNAI GYULA 1894. *Nyelvmélekeink a könyvnyomtatás koráig*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.

Késsás or Kéffás?

A case of textual corruption going back to the earliest Hungarian Cisiojani

The oldest copies of Hungarian Cisiojani contain the name forms *Késsás* and *Késást*, which are likely to be the corrupted forms of *Kéffás*, the Hungarian form of the apostle Peter’s Aramaic name (*Cephas* ‘rock’). The corrupted forms with *s*, possibly associated with the now obsolete verb *késál(kodik)* ‘strive, struggle’, seem to have been carried over with minor variations in later copies, including the unique *késázá* form of the first Hungarian printed calendar. This reinforces the opinion, expressed as early as in HEINRICH 1880, that the authors of some of the Hungarian Cisiojani made use of earlier calendars in verse.

Keywords: codices, calendars in verse, textual corruption.

FORGÁCS TAMÁS
Szegedi Tudományegyetem